

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۸/۱۰

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۱۲/۲۴

میترا حبیبی^۱، فائزه بهنامی فرد^۲

بررسی میزان پاسخگویی فضاهای شهری به نیازهای گروه سنی نوجوان بررسی موردی: خیابان آزادی کرج^۳

چکیده

توجه به نوجوانان در میان سایر استفاده‌کنندگان از فضای شهری، اهمیتی مضاعف دارد زیرا آنها در این سن علاقه‌مندی بسیاری به روابط دوستی و سپری کردن زمان در فضاهای محله دارند. اما متأسفانه در سال‌های اخیر با توسعه تکنولوژی و تحول الگوی گذران اوقات فراغت نوجوانان، زمان کلی حضور در فضاهای شهری و تجربه فضاها و روابط عینی برای آنها محدودتر شده است. لذا در پژوهش حاضر، با هدف بررسی میزان پاسخگویی خیابان آزادی به عنوان یک فضای شهری مهم به نیازهای نوجوانان، پس از تدوین چارچوب نظری پژوهش، با تکمیل ۲۵۰ نمونه پرسش‌نامه به بررسی نظرات نوجوانان محله رجایی‌شهر نسبت به عملکرد خیابان آزادی پرداخته شد و داده‌ها به صورت توصیفی و تحلیلی (تحلیل عاملی اکتشافی) آنالیز گردید. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که بیشترین رضایت نوجوانان از نزدیکی خیابان آزادی به مدارس آنها، وجود مراکز خرید و کاربری‌های تجاری خریده‌فروشی در آن و مناسب بودن نورپردازی شبانه خیابان است. کمترین رضایت نیز از وجود امکانات ورزشی، آب و آب‌نماها، مسیرهای دوچرخه و امکان مشارکت در فعالیت‌ها یا نگهداری خیابان است. علاوه بر این، طبق نتایج تحلیل عاملی، هشت عامل در عملکرد و پاسخدهی فضا مؤثر شناخته شد که از میان، «جذابیت و پویایی»، «آرامش و آسایش» و «صمیمیت و خودمانی بودن» این خیابان، درصد بیشتری از واریانس مدل را تبیین می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: فضای شهری، خیابان، نیازهای نوجوانان، خیابان آزادی کرج، تحلیل عاملی.

^۱ استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، استان تهران، شهر تهران (نویسنده مسئول مکاتبات)

E-mail: habibi@art.ac.ir

^۲ کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه هنر، استان تهران، شهر تهران

E-mail: f_behnami@yahoo.com

^۳ این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد فائزه بهنامی فرد با عنوان «تدوین عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری متناسب با نیازها و الگوی گذران اوقات فراغت نوجوانان (مطالعه موردی: خیابان آزادی کرج؛ حدفاصل فلکه اول رجایی‌شهر تا بلوار مؤذن)» به راهنمایی دکتر میترا حبیبی در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر تهران است.

مقدمه

دوره نوجوانی^۱ همراه با انتقال جسمی تدریجی از وضعیت کودکی به بزرگسالی است که از طریق تغییر در جسم، افزایش ظرفیت تفکر انتزاعی، افزایش جهت‌گیری‌ها به آینده و کنترل داخلی و آگاهی‌های گسترده‌تر از محیط مشخص می‌گردد (Friedman, 1989, 310) و حداقل ۱۰ تا ۲۰ سالگی (World Health Organization, 1975, 15) و یا ۱۲ تا ۱۹ سالگی را دربرمی‌گیرد (Curtis, 2015, 25). این گروه سنی، در میان سایر استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری اهمیتی مضاعف دارند، زیرا در مقایسه با سایر گروه‌های سنی، در مرحله آسیب‌پذیرتر و حساس‌تری از زندگی خود هستند و نحوه ارتباطشان با محیط اجتماعی در این دوران، تأثیرات بلندمدتی بر زندگی آینده آنها می‌گذارد (Shaftoe, 2008, 39). آنها همچنین علاقه‌مندی بسیاری به روابط دوستی دارند لذا عمدتاً زمان زیادی را در فضاهای محله سپری می‌کنند (حناچی و آزاد ارمکی، ۱۳۹۱، ۸۸). اما متأسفانه امروزه، با وجود اهمیت حضور این گروه سنی در فضای شهری در ساعات فراغت خود، بسیاری از عملکردهای اجتماعی و مدنی که به صورت سنتی در فضاهای عمومی همچون خیابان انجام می‌شد، به عرصه خصوصی انتقال یافته است و فعالیت‌های فراغت، سرگرمی و مصرف آنها تا حد زیادی می‌تواند در خانه و از طریق تلویزیون و اینترنت تأمین شود (Ellin, 1996, 149). از سوی دیگر، امروزه عقیده بر آن است که رویکردهای مسلط و قوانین شهری، موجب بروز تبعیض‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، سنی و جنسی میان شهروندان شده است و براساس چنین تبعیض‌هایی، بخش غالب فضاهای عمومی و فعال شهر در اختیار بزرگسالان قرار می‌گیرد و کودکان و نوجوانان در حاشیه واقع می‌شوند (خدائی و رفیعیان، ۱۳۹۰، ۴۴). کمبود فضاهای بازی و عرصه‌های نیمه عمومی - نیمه خصوصی محلی و کیفیت پایین فضاهای موجود نیز این مسئله را تشدید نموده است و در مجموع میزان پاسخگویی فضاهای شهری را نسبت به نیازهای این گروه سنی کاهش می‌دهد. لذا در پژوهش حاضر، با تکیه بر مفهوم اساسی مدل‌های اکولوژیکی^۲ مبنی بر نقش و جایگاه مهم پاسخگویی محیط و کیفیت‌های محیطی در برقراری ارتباط بین محیط و استفاده‌کنندگان، سعی بر آن است تا با شناخت گروه سنی نوجوان و نیازهای آنان در فضاهای شهری، به بررسی وضعیت خیابان آزادی به عنوان یکی از خیابان‌های مهم شهر کرج، نسبت به تأمین این نیازها پرداخته شود و در نهایت بتوان به مهم‌ترین عوامل مؤثر در تبیین کارایی و پاسخگویی این فضای شهری از نظر نوجوانان دست یافت.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و توصیفی بوده، دارای رویکرد کمی و روش پیمایشی است. چارچوب نظری پژوهش در قالب اصل اساسی مدل‌های اکولوژیکی تعریف شده و دستیابی به نیازهای گروه سنی نوجوان در فضای شهری، از طریق بررسی و گردآوری دیدگاه‌های نظریه پردازان متعدد داخلی و خارجی تحقق یافته است. در مرحله جمع‌آوری اطلاعات، از ابزار پرسش‌نامه (تدوین شده در طیف لیکرت^۳) استفاده شده است و جامعه آماری مورد مطالعه نوجوانان محله رجایی‌شهر و استفاده‌کنندگان از خیابان آزادی را شامل می‌شود که برابر با ۷۱۳۸ نفر هستند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). حجم نمونه توسط فرمول کوکران^۴، ۲۵۰ نفر محاسبه شده و نمونه‌گیری به صورت طبقه‌ای - با شیوه انتساب متناسب - صورت گرفته است. روایی این بررسی از نوع صوری و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ^۵ با مقدار ۰/۸۱. مورد تأیید قرار گرفته است. تحلیل پرسش‌نامه‌ها نیز با استفاده از نرم‌افزار SPSSV20 و به کمک آمار توصیفی و تحلیلی (تحلیل عاملی اکتشافی^۶) انجام شده است.

پیشینه نظری

در دو دهه اخیر، گرایش به تحقیق درباره نوجوانان و ارتباط آنها با محیط شهری در سطح جهانی افزایش یافته است. اولین بار لینچ^۲ (۱۹۷۷) در پژوهش خود با عنوان «بزرگ شدن در شهرها» به مطالعه گروه کوچکی از نوجوانان در شهرهای مختلف به منظور کشف نحوه استفاده و ارزشگذاری آنها نسبت به محیطشان پرداخت تا متوجه اهمیت فضاهای شهری به عنوان منابع حیاتی برای رشد از مرحله نوجوانی به بزرگسالی شود. سپس هارت^۸ (۱۹۷۹) در مطالعه‌ای با عنوان «تجربه بچه‌ها از مکان» تلاش کرد تا منظر شهر را از دیدگاه بچه‌ها کشف کند. در همین زمان، وارد^۹ (۱۹۷۷)، آنارشویست انگلیسی و اصلاح طلب حوزه آموزشی، از حقوق کودکان برای مشارکت در برنامه‌ریزی و طراحی شهری دفاع نمود و پیشنهاد مشارکت دادن آنان را در این فرآیند مطرح کرد. این تحقیقات، الهام‌بخش تحقیقات بعدی در زمینه نوجوانان و محیط محلی‌شان بود. سپس از اواسط دهه ۹۰، محققان علائق خود را نسبت به مطالعات افراطی‌تر و زیر سؤال بردن سیاست‌ها و راهبردهای دولتی نشان دادند که از طریق غیرمجاز نمودن فعالیت‌هایی مثل اسکیت‌بورد^{۱۰} و گرافیتی^{۱۱} و زیر نظر گرفتن حرکات آنها منجر به انزوای افراد جوان از فضای عمومی شده بودند. با این وجود شکاف اصلی این تحقیقات، در نظر نگرفتن نوجوانان بین ۱۵ تا ۱۸ سال است (Travlou, 2003, 3). در دهه اخیر نیز محققان متعددی تجربه و نیازهای نوجوانان در شهر و فضاهای شهری را بررسی نموده‌اند (مانند؛ AlArasi, 2013; Byrne et al., 2006; Chawla, 2002; Cohen et al., 2006; Ding et al., 2011; Duzenli et al., 2010; Gardsjord et al., 2014; Hatzo-poulos & Clancey, 2007; O'Brien et al., 2000; Owens, 2002; Travlou, 2003; Versteeg, 2003; von Bredow, 2006). اما پژوهش‌های داخل کشور عمدتاً مربوط به کودکان و یا جوانان بوده است و گروه سنی نوجوان در این زمینه تا حد زیادی مورد بی‌مهری قرار گرفته و تحقیقات اندکی در مورد آنان انجام شده است. تنها در سال ۱۳۸۷، خدائی و رفیعیان در مقاله خود به بررسی میزان رضایت نوجوانان از محیط‌های عمومی شهری و شناسایی عوامل مؤثر بر رضایتمندی نوجوانان ۱۳ تا ۱۷ ساله منطقه ۱۱ تهران از محیط پرداخته‌اند. در سال ۱۳۹۱ نیز حناچی و آزادارمکی، در مقاله خود میزان آگاهی نوجوانان ۱۲ تا ۱۵ ساله چیدری را نسبت به حوزه زیست‌شان بررسی نموده‌اند.

پیشینه تجربی

در سال‌های اخیر تجارب عملی متعددی نیز در زمینه حضور و مشارکت نوجوانان در فضای شهری، به‌ویژه در کشورهای اروپایی صورت گرفته است. از جدیدترین این تجارب می‌توان به پروژه «عوامل مشوق بچه‌ها به فعالیت در فضاهای باز عمومی» اشاره داشت که در سال ۲۰۰۷ در استرالیا صورت گرفته که به بررسی ارتباط بین ویژگی‌های فضاهای باز عمومی و شرایط اجتماعی و اقتصادی محله با فعالیت فیزیکی کودکان پرداخته است (Hume et al., 2004, 2). در تجربه‌ای دیگر که در همان سال و با عنوان «دیده و شنیده شدن: اصلاح عرصه عمومی با کودکان و نوجوانان» در انگلستان انجام شده، گروهی از متخصصان در زمینه مکان‌سازی، به بررسی دیدگاه‌های نوجوانان درباره نیازها و تمایلاتشان در محیط‌های محلی و امکانات بازی‌ای که در فضاهای عمومی محلات برایشان فراهم است، پرداخته‌اند (Beunderman et al., 2007, 14). در سال ۲۰۱۰ در فنلاند پروژه‌ای با عنوان «مشارکت کودکان و نوجوانان» صورت گرفته است که اصلی آن تدوین راهبردهایی جهت افزایش مشارکت کودکان و نوجوانان فنلاندی در سطوح مختلف تصمیم‌گیری و توسعه ابزارهای آموزشی و تربیتی در خصوص این مشارکت است (Council of Europe, 2010, 7). در سال

۲۰۱۱ نیز پروژه‌ای با عنوان «ساخت فضاها و مکان‌هایی برای کودکان و نوجوانان» در استرالیای غربی انجام شد که هدف آن فراهم کردن بستری کاربردی و عملی جهت ارتقای مشارکت فعال کودکان و نوجوانان در طراحی فضاهای شهری است (Commissioner for Children and Young People, 2011, 2).

مبانی نظری

فضاهای شهری را می‌توان بستری مشترک برای فعالیت‌های کارکردی و مراسم مردمی مانند جشن‌ها و آداب و رسوم فرهنگی و ابراز عقاید سیاسی و اجتماعی دانست (Carr et al., 1992, 12) که نقش مهمی در تأمین نیاز انسان‌ها به ارتباط رودررو با یکدیگر دارد. در این میان، خیابان‌ها یکی از مهم‌ترین فضاهای شهری هستند که به منظور دسترسی و رفت‌وآمد عمومی مورد استفاده قرار می‌گیرند (Marshall, 2005, 293). در مباحث ادراک محیطی نیز، راه‌ها در ذهن شهروندان به صورت خطوطی ظاهر می‌شوند که ارتباط و اتصال نقاط مختلف شهر را میسر می‌سازند، لذا مهم‌ترین عنصر سازمان‌یافته در تصویر ذهنی انسان تلقی می‌گردند. خیابان‌ها گذر تاریخ و بازتاب تنوعات اجتماعی و اقتصادی شهرها هستند (پاکزاد، ۱۳۸۶، ۱۱۸) و مکان‌هایی برای راه رفتن، خرید، محل حضور همیشگی مردم، ملاقات همسایگان و کانال‌هایی برای رفت‌وآمد و دسترسی (Appleyard, 1981, 268) برای تمامی گروه‌های سنی شناخته می‌شوند. یکی از این گروه‌های سنی، به‌ویژه در کشورهای دارای جمعیت جوان همچون کشور ما را گروه سنی نوجوان تشکیل می‌دهد. نوجوانان به صورت بالقوه بخش بسیار مهمی از استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری به حساب می‌آیند و نوع استفاده آنها از این فضاها تا حد زیادی با سایر گروه‌های سنی تفاوت دارد؛ لذا به‌عنوان شهروندانی متفاوت، نیازمند فضایی متناسب با نیازها و خصوصیات خود هستند (Owens, 2002, 156; von Bre-). در سطح محلی نیز، به واسطه وابستگی فعالیتی بیشتری که نسبت به سایر گروه‌های سنی به محیط محلی و همسایگی دارند، درک و شناخت قوی از مکان‌های فیزیکی و واحدهای اجتماعی محله اطرافشان دارند (Ramasubramanian & Gonzalez, 2007, 462) و گروه مهمی از استفاده‌کنندگان فضاهای باز محلات مسکونی هستند. در واقع فعالیت این گروه سنی عمدتاً به فرصت‌های تفریحی‌ای که در فاصله قابل قبول پیاده‌روی یا دوچرخه‌سواری هستند، محدود می‌شود (Cohen et al., 2006, 1383) و استفاده‌شان از فضای عمومی، به دلایل مختلفی همچون ملاقات دوستان، سرگرمی و گذران وقت، رایگان بودن، ایجاد دوستی‌های پایدار، پیدا کردن دوستان و ارتباطات اجتماعی جدید و مکانی برای فرار از خانه صورت می‌گیرد (Hatzopoulos & Clancey, 2007, 7). زیرا در این دوره، تضادها در ارتباطات میان فرزند با والدین افزایش می‌یابد و حمایت کمتری از والدین درک می‌کنند، در عوض، تأثیرپذیری‌شان از همسالان، بسیار افزایش می‌یابد (Friedman, 1989, 310) و همیشه به دنبال انطباق و ارتباط با دیگر همسالان خود هستند تا به واسطه سطح یکسان اطلاعات و قدرتی که در بین‌شان وجود دارد، نحوه برقراری و ارزیابی تعاملات اجتماعی، بروز رفتارهای پایدار، بیان نظرات خود و شنیدن و تحمل کردن نظرات دیگران را یاد بگیرند (Duzenli et al., 2010, 214). به همین دلیل، همواره به دنبال فرصتی برای تعامل و برخورد‌های اجتماعی روزانه با همسالان و به دور از دیگر گروه‌های سنی، به‌ویژه بزرگسالان هستند (von Bredow, 2006, 10)؛ و برخلاف کودکان، با اجباری و ناخوشایند قلمداد کردن زمان‌های حضور در خانه، بیشتر اوقات را بیرون از محیط‌های خانوادگی و در فضاهای شهری با دوستان خود سپری می‌کنند (Byrne et al., 2006, viii). به واسطه همین مسئله، اصولاً میل تعلق به محله و فضاهای شهری در این سنین ایجاد می‌شود (دریکسل، ۱۳۸۷، ۲۱).

تحقیقات نشان می‌دهد که ارتباط با محیط‌های بیرونی و فضاهای شهری با ایفای نقشی حیاتی در رشد فیزیکی و شناختی نوجوانان، می‌تواند سرعت گذار آنها به مرحله بزرگسالی را افزایش دهد (von Bre- 13 & 3, 2006, dow). زیرا فرصت‌های کودکان و نوجوانان برای رشد به‌عنوان فردی با اعتماد به نفس، متعادل و با هویت جمعی نیازمند مکان‌های عمومی و نیمه‌عمومی است تا آنها بتوانند انواع نقش‌های اجتماعی را در آن مشاهده و تجربه کنند (Chawla & Malone, 2003, 138) و توانایی‌های اجتماعی و فیزیکی خود را محک بزنند. در این زمینه، فضاها باید موافق با نوجوانان طراحی شوند، نه اینکه آنها را از ماندن در فضا دلسرد نمایند (Owens, 2002, 159). یعنی امکانات و موقعیت‌ها باید در جایی طراحی شوند که کودکان و نوجوانان آنها را ببینند و در فضایی امن و معقول، بدون از بین بردن هیجان و انرژی دلخواه‌شان به بازی و تعاملات اجتماعی بپردازند (Shaftoe, 2008, 43). زیرا عدم فرصت گردهمایی و ارتباط قانونی نوجوانان، احتمال شرکت آنها را در فعالیت‌های ضداجتماعی افزایش می‌دهد (Ladd, 1978, 444). اما علی‌رغم آگاهی همگان بر اهمیت توجه به کیفیت‌های محیطی و نیازهای نوجوانان در ارتقای رشد ذهنی و جسمانی آنها، تنها در تعداد محدودی از پروژه‌های اجرایی دیدگاه‌های این گروه سنی مورد توجه قرار گرفته است که عمدتاً به پروژه‌های کودک‌محور مثل طراحی زمین‌های بازی محدود می‌شود. به‌گونه‌ای که می‌توان ادعا کرد در بسیاری از نقاط جهان، طراحان و برنامه‌ریزان شهری تاکنون در تأمین این نیازها و توجه به دیدگاه‌ها آنها در طراحی‌های خود موفق نبوده‌اند (Al Arasi, 2013, 2). در بین انواع فضاهای شهری، لینچ (۱۹۷۷، ۱۸۹) خیابان‌ها را بارزترین فضاهای برنامه‌ریزی‌نشده و هیجان‌انگیز برای نوجوانان می‌داند که فرصت حضور مشروع در جامعه را برایشان فراهم می‌آورد. زیرا خیابان‌ها و پارک‌ها جزو محدود فضاهایی هستند که علی‌رغم تغییرات کالبدی و اجتماعی شهرها در سال‌های اخیر، نوجوانان همچنان به‌راحتی و بدون دردسر می‌توانند برای ملاقات دوستانشان در آن حضور یابند (Owens, 2002, 158). از جمله عوامل اولیه تأثیرگذار بر حضور این گروه سنی در خیابان‌های شهری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- میزان استقلال دریافتی نوجوانان از والدین و محیط خانه؛ اعم از استقلال فردی یا اقتصادی که خود تحت تأثیر عوامل مختلفی است همچون عدم اعتماد والدین نسبت به بلوغ فرزندان خود و توانایی آنها برای حضور در فضای شهری بدون والدین خود، ترافیک و عدم ایمنی موجود در خیابان‌ها، ترس والدین از قربانی شدن فرزندان خود توسط افراد غریبه در شهر و ... (Francis & Lorenzo, 2002, 159; von Bredow, 2006, 14).
- به حساب نیابردن آنها به‌عنوان یک گروه سنی و با حقوق و نیازهای مشروع؛ و در نتیجه جدافتادگی ذهنی و فیزیکی آنها در جامعه نسبت به سایر گروه‌ها (Commissioner for Children and Young People, 2011, 9; Owens, 2002, 162).
- نگاه قضاوت‌گرایانه، پیش‌داوری و تصویر ذهنی نامناسب عمده مردم نسبت به نوجوانان و حضور گروهی آنها با دوستان خود در فضاهای شهری (Byrne et al., 2006, 15; Owens, 2002, 156; Shaftoe, 2008, 39).
- سیاست‌های دولتی موجود در کشورها در رابطه با کنترل، محدودیت و یا ممنوعیت حضور نوجوانان در سطح شهر یا فضاهای شهری جهت تأمین امنیت سایر گروه‌ها و یا جلوگیری از تخریب فضاها (Owens, 2002, 156; Shaftoe, 2008, 45).

علی‌رغم تمامی این محدودیت‌ها، نوجوانان همچنان برای ملاقات، بازی و اجتماعی شدن به فضاهای شهری معقول، امن و در عین حال هیجان‌انگیز و متناسب با نیازها و خصوصیات خود احتیاج دارند

(Shafoc, 2008, 43). لذا ترجیحات و تفاوت‌ها در نوع نگاه نوجوانان به محیط و نیازهای آنان در فضای شهری باید در طراحی فضاها منعکس شود زیرا طراحی فضاهایی متناسب با نیازهای این گروه سنی که آینده‌سازان جامعه محسوب می‌شوند، می‌تواند به واسطه فراهم آوردن زمینه انطباق و ارتباط آنها با محیط و در نتیجه رشد اجتماعی‌شان، بستری برای اعتلای کل جامعه ایجاد کند (Duzenli et al., 2010, 201).

چارچوب نظری پژوهش

پایه و بنیان چارچوب نظری این پژوهش را توجه به مفهوم اساسی مدل‌های اکولوژیکی با تأکید بر یافته‌های هامپل^{۱۳} و همکارانش (۲۰۰۲) تشکیل می‌دهد. بر اساس مفهوم مدل‌های اکولوژیکی، کارایی و پاسخگویی محیط و کیفیت‌های محیطی، در کنار عوامل فردی (زیستی، روانی، اجتماعی و فرهنگی) و ساختاری (سازمانی، سیاسی و...)، از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر استفاده مردم از فضای شهری و برقراری ارتباط متقابل با آن است (Sallis et al, 2008, 466). در بین پژوهش‌های صورت گرفته با این رویکرد، یافته‌های هامپل و همکاران (۲۰۰۲) با در نظرگیری و اثبات این فرضیه که تأثیر ویژگی‌های محیطی در میزان فعالیت و حضور فیزیکی افراد در شهر نسبت به عوامل فردی و ساختاری بیشتر است، قرابت بیشتری با هدف پژوهش حاضر دارد. در مجموع در مدل‌های اکولوژیکی موجود، پاسخگویی محیط به نیازهای استفاده‌کنندگان در تأمین مؤلفه‌هایی همچون امنیت، جذابیت، آسایش^{۱۴}، دسترسی و راحتی^{۱۵} تعریف می‌شود (Sallis et al, 2008, 472). ذکر این نکته حائز اهمیت است که در تمامی این پژوهش‌ها، پاسخگویی محیط و کیفیت‌های محیطی به نیازهای گروه سنی بزرگسال مورد توجه قرار گرفته است، لذا با توجه به گروه سنی مورد بررسی در پژوهش حاضر (نوجوانان ۱۲ تا ۱۹ سال) و اهمیت در نظر گرفتن تفاوت‌های اساسی آن با سایر گروه‌ها، ضرورت بررسی نیازهای خاص آنان در فضای شهری از طریق مطالعه و گردآوری دیدگاه‌های نظری مختلف در این زمینه وجود دارد. در جدول ۱ شاخص‌های فضای شهری مطلوب - متناسب با نیازهای گروه سنی نوجوان - به همراه خلاصه‌ای از منابع و ارجاعات مطالعه شده برای هر شاخص ارائه شده است.

جدول ۱. مستندسازی مؤلفه‌ها و شاخص‌های فضای شهری مناسب برای گروه سنی نوجوان

شاخص	Al Arasi, 2013	Byrne et al., 2006	Chawla, 2002	Cohen et al., 2006	Commissioner for Children and Young People, 2011	Ding et al., 2011	Duzenli et al., 2010	Francis & Lorenzo, 2002	Gardsjord et al., 2014	Hatzopoulos & Clancey, 2007	O'Brien et al., 2000	Owens, 2002	Shafoc, 2008	Versteeg, 2003	von Bredow, 2006
وجود نظارت غیرمستقیم (چشمان خیابان)					✓	✓	✓					✓		✓	✓
کم بودن میزان جرم و جنایت	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓
عدم وجود نظارت مستقیم والدین و بزرگسالان	✓				✓		✓			✓				✓	✓
وجود آزادی و فرصت‌های انتخاب	✓				✓			✓					✓		✓
حضور همسالان	✓	✓			✓	✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓
تنوع همسالان (جنسیتی، اجتماعی و ...)	✓	✓			✓									✓	✓
وجود تعاملات اجتماعی بین همسالان	✓						✓	✓				✓	✓	✓	✓

شاخص	Al Arasi, 2013	Byrne et al., 2006	Chawla, 2002	Cohen et al., 2006	Commissioner for Children and Young People, 2011	Ding et al., 2011	Duzenli et al., 2010	Francis & Lorenzo, 2002	Gardsjord et al., 2014	Hatzopoulos & Clancey, 2007	O'Brien et al., 2000	Owens, 2002	Shaftoe, 2008	Versteeg, 2003	von Bredow, 2006
وجود چشم اندازهای طبیعی			✓						✓			✓			✓
حضور آب و آب نماها			✓						✓	✓		✓			✓
جذابیت پیاده‌روها					✓				✓				✓		
وجود فضا برای تنهایی و خلوت‌گزینی							✓			✓		✓			
فواصل مناسب پیاده‌روی و دوچرخه سواری				✓	✓				✓				✓		✓
امکان تماشا و دیدزدن دیگران	✓						✓					✓			✓
فضاهای نشستن و مکث	✓						✓					✓	✓		✓
راحتی محل‌های نشستن												✓			✓
نورپردازی شبانه	✓		✓						✓				✓		
عدم وجود آلودگی صوتی	✓										✓				
بهداشت خیابان	✓				✓										
هوای سالم و تمیز	✓										✓				
وجود فضای سبز، گیاهان، درختان و گل‌ها	✓				✓	✓			✓			✓			✓
وجود سایه در گرما	✓											✓	✓		✓
آفتاب‌گیری فضا در سرما												✓			✓

منبع: نگارندگان

همان‌طور که در جدول ۱ نیز مشاهده می‌شود، شاخص‌های به‌دست آمده (از طریق مطالعه و گردآوری نظرات اندیشمندان مختلف) که در قالب نیازهای نوجوانان در فضای شهری معرفی شده‌اند، با نیازهای سایر گروه‌های سنی در تضاد یا تناقض نیستند و در صورت تأمین، می‌توانند تا حدی موجبات ارتقا و اعتلای کیفیت محیط برای سایر استفاده‌کنندگان را نیز فراهم آورند. لذا معرفی این شاخص‌ها به معنای نفی قابلیت عملکرد آنها به‌عنوان نیازهای سایر گروه‌ها نیست، بلکه روزه‌ای است بر درک تفاوت‌های احتمالی این گروه سنی با سایرین در فضای شهری (از جهت نوع نگاه آنها به فضا و مطالبات‌شان از فضا).

معرفی خیابان آزادی کرج

با توجه به اهمیت محله و فضاهای شهری با دسترسی محلی برای نوجوانان (با توجه به محدودیت‌های سنی و خانوادگی مؤثر بر استقلال آنها در دسترسی به فضاهای خارج از خانه) (Cohen et al., 2006, 1383; Ramasubramanian & Gonzalez, 2007, 462)، ضرورت انتخاب یک محله خاص به‌عنوان جامعه آماری پژوهش به‌خوبی مشخص می‌گردد. به همین منظور، محله رجایی شهر واقع در منطقه هفت شهر کرج، به‌دلیل جمعیت قابل توجه گروه سنی نوجوان ساکن در آن نسبت به سایر محلات (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) و همچنین با توجه به شناخت قبلی پژوهشگر مبنی بر تعدد و تنوع فضاهای شهری موجود در محدوده این محله برای گروه‌های سنی مختلف، انتخاب شد. این محله از قدیمی‌ترین و بزرگ‌ترین محلات شهر کرج است که عمده جمعیت آن را بازاریان و خانواده‌های با سطح درآمدی و تحصیلاتی بالا

و یا متوسط تشکیل می‌دهد و تعدد مراکز بزرگ آموزشی و دانشگاهی در همسایگی آن، جلوه فرهنگی - اجتماعی مناسبی به آن بخشیده است.

در ادامه، با توجه به اشارات قبلی در زمینه اهمیت ویژه خیابان نسبت به سایر فضاهای شهری در زندگی نوجوانان (Lynch, 1977, 189; Owens, 2002, 158) و همچنین با در نظر گرفتن نتایج پژوهش‌های پیشین مبنی بر جذابیت بالای خیابان‌های تجاری - تفریحی برای این گروه سنی (Duzenli et al., 2010, 159; Owens, 2002, 202)، مرکز اصلی این محله یعنی خیابان آزادی به عنوان محدوده مطالعاتی پژوهش انتخاب شد تا وضعیت آن از نظر پاسخگویی به نیازهای نوجوانان بررسی شود. این خیابان با طول ۱۶۵۰ متر و عرض متوسط ۱۹ متر، به صورت یک طرفه امتداد دارد و ۱۳ خیابان فرعی افقی به آن متصل شده‌اند تا دسترسی به بافت مسکونی را تأمین نمایند (شکل ۱). علاوه بر موارد ذکر شده، وجود دبیرستان‌های متعدد دخترانه و پسرانه در مجاورت آن نیز زمینه حضور روزانه تعداد قابل توجهی از نوجوانان را در سطح خیابان فراهم می‌کند.

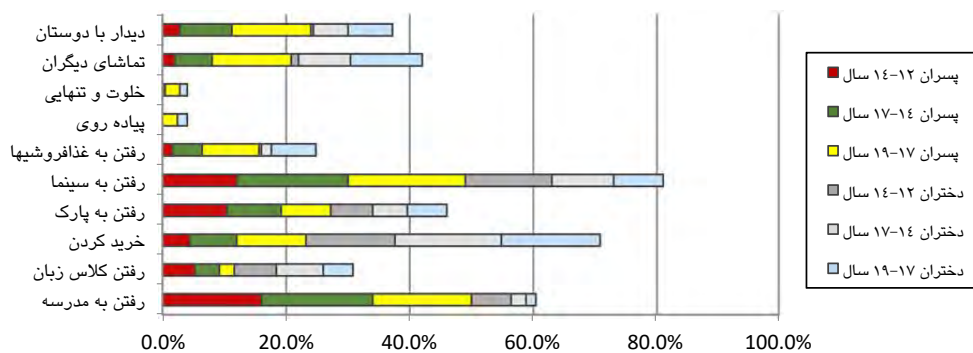

شکل ۱. نقشه موقعیت خیابان آزادی در محله رجایی شهر کرج
منبع: نگارندگان

یافته‌ها

بررسی فعالیت‌های نوجوانان در خیابان آزادی

طبق نتایج پرسش‌نامه، فاصله منزل ۶۲٪ از نوجوانان با خیابان کمتر از ۱۵ دقیقه است و این فاصله کوتاه باعث شده که ۴۰٪ از آنان پیاده و ۲۹٪ با اتوبوس به این خیابان دسترسی داشته باشند. از سوی دیگر، ۴۶٪ از نوجوانان برای انجام فعالیت‌های ضروری (رفتن به مدرسه و کلاس زبان)، ۴۰٪ برای انجام فعالیت‌های اجتماعی (تماشای دیگران و دیدار با دوستان) و ۳۳٪ برای انجام فعالیت‌های اختیاری (خرید، رفتن به پارک، سینما، غذافروشی‌ها، پیاده‌روی، خلوت و تنهایی) به این خیابان مراجعه می‌کنند (شکل ۲).

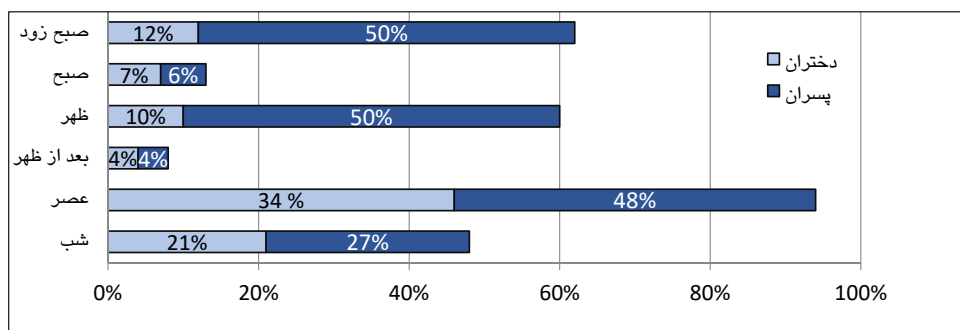

شکل ۲. انواع فعالیت‌های نوجوانان در خیابان آزادی کرج

منبع: نگارندگان

طبق شکل ۲، مشارکت پسران در فعالیت‌های ضروری - به‌علت قرارگیری مدرسه‌شان در این خیابان - و در فعالیت‌های اجتماعی - به‌دلیل تمایل و آزادی بیشتر آنان در تماشا کردن و دید زدن دیگران و همچنین دیدار با دوستان بیشتر از دختران است. در خصوص فعالیت‌های اختیاری نیز دختران در مراجعه به خیابان برای خرید، از پسران پیشی گرفته‌اند، اما تعداد پسران مراجعه‌کننده برای رفتن به پارک، سینما و یا غذافروشی‌ها بیشتر است.

علاوه بر این، طبق نتایج، ۱۱٪ از نوجوانان هر روز و ۷۳٪ آنها بین یک تا چند بار در هفته، برای فعالیت‌های غیرضروری خود به این خیابان مراجعه می‌کنند و اولویت‌های زمانی آنان برای حضور در این خیابان که عمدتاً متأثر از فعالیت مورد نظر آنان است، شامل عصرها (۹۴٪) و عمدتاً برای فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی، صبح زود (۶۲٪) و ظهر (۶۰٪) عمدتاً برای فعالیت‌های ضروری همچون رفت و آمد به مدرسه، شب‌ها (۴۸٪) برای فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی در صبح (۱۳٪) و بعدازظهر (۸٪) برای برخی فعالیت‌های ضروری می‌شود (شکل ۳).

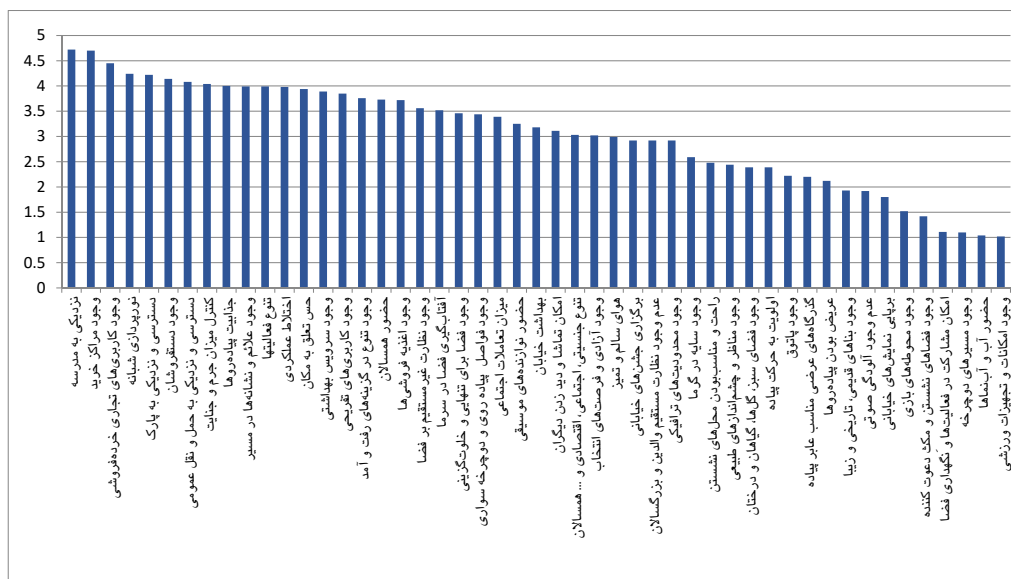
شکل ۳. اولویت‌های زمانی دختران و پسران نوجوان برای حضور و فعالیت در خیابان آزادی کرج

منبع: نگارندگان

سنجش میزان رضایت نوجوانان از تأمین نیازهایشان در خیابان آزادی

نتایج سنجش میزان رضایت نوجوانان از تأمین نیازهایشان در این خیابان نشان می‌دهد که میزان رضایت نوجوان از سطح بسیار کم (میانگین ۰.۲/۱) تا بسیار زیاد (میانگین ۴/۷۲) در تغییر است. بیشترین رضایت آنان از نزدیکی خیابان به مدارس آنها، وجود مراکز خرید و کاربری‌های تجاری خرده‌فروشی در آن، مناسب بودن نورپردازی شبانه خیابان و دسترسی و نزدیکی آن به پارک است. کمترین رضایت

نیز از وجود امکانات و تجهیزات ورزشی، وجود آب و آب‌نماها، وجود مسیرهای دوچرخه و امکان مشارکت در فعالیت‌ها یا نگهداری از خیابان است (شکل ۴).

شکل ۴. رتبه‌بندی میزان رضایت نوجوانان از تأمین نیازهایشان در خیابان آزادی کرج

منبع: نگارندگان

ضریب تغییرات گویه‌ها نیز نشان می‌دهد که بیشترین اتفاق نظر پاسخگویان در تعیین میزان رضایت از شاخص‌ها (با در نظر گرفتن جنسیت و سن آنها)، به ترتیب مربوط به شاخص‌های نزدیکی به مدرسه ($CV=9/53$)، نزدیکی به پارک ($CV=9/76$) و وجود مراکز خرید ($CV=9/8$) بوده و کمترین اتفاق نظر در پاسخ به شاخص‌های عدم وجود نظارت و کنترل والدین ($CV=52/15$)، وجود پاتوق ($CV=47/61$) و وجود فضای سبز، گل‌ها و گیاهان ($CV=42/71$) است.

عوامل مؤثر بر تبیین کارایی و پاسخدهی خیابان آزادی از دیدگاه نوجوانان

با توجه به تعدد و تکثر شاخص‌های مورد بررسی و همچنین با در نظر گرفتن هدف پژوهش مبنی بر دستیابی به عوامل مؤثر بر تبیین کارایی و پاسخدهی خیابان آزادی نسبت به نیازهای گروه سنی نوجوان، به منظور خلاصه‌سازی داده‌ها و سپس شناسایی عوامل دارای سطح تاثیرگذاری بالاتر (در محدوده مطالعاتی پژوهش)، از روش شناخته شده تحلیل عاملی اکتشافی استفاده می‌شود. تحلیل عاملی به مجموعه‌ای از فنون آماری اشاره دارد که هدف مشترک آنها ارائه مجموعه‌ای از متغیرها بر حسب تعداد کمتری متغیر فرضی است (جی‌آن و مولر، ۱۳۸۱، ۱۱). با توجه به معنی‌داری آماره بارتلت در سطح 99% ($\chi^2=7838, 1238$ و $sig=0,000$) و برابری مقدار KMO با $0,867$ ، تعداد نمونه‌ها برای استفاده از روش تحلیل عاملی مناسب و کافی قلمداد می‌شود. در مجموع تعداد ۸ عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک به دست آمد، که ۶۴٪ از تغییرات واریانس را توضیح می‌دهند. در نام‌گذاری این عوامل، امتیازهای عاملی بالای ۰/۴ ملاک عمل قرار می‌گیرد. جدول ۲ مقدار ویژه، درصد واریانس تبیین شده توسط هر عامل و ماتریس دوران یافته تحلیل را نمایش می‌دهد که در آن امتیاز عاملی متغیرها و نتیجه نام‌گذاری هریک از عوامل هشت‌گانه قابل مشاهده است.

جدول ۲. مشخصات عوامل و امتیازات عاملی متغیرها در ماتریس عاملی دوران یافته

ترتیب عوامل	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
مقدار ویژه	۱۲.۴۹۷	۴.۶۷۸	۴.۲۳۵	۲.۴۹۵	۱.۷۶۵	۱.۶۱۷	۱.۴۵۹	۱.۴۱۲
درصد واریانس تبیین شده	۲۶.۵۷%	۹.۹۵%	۹.۰۱%	۵.۳۰%	۳.۷۵%	۳.۴۴%	۳.۱۰%	۲.۷۹%
عنوان عامل	جذابیت و پویایی	آرامش و آسایش	خودمانی بودن صمیمیت و	حضور پذیری و انعطاف	دسترسی	پیاده‌معموری	امنیت	قابلیت بازی و ورزش
متغیر	اختلاط عملکردی	وجود کاربری‌های تفریحی	برگزاری جشن‌های خیابانی	وجود مراکز خرید	وجود کاربری‌های تجاری خرد	حضور نوازنده‌های موسیقی	وجود فضای سبز، گیاهان و درختان	وجود مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی
	۰.۷۶۴							
	۰.۷۵۶							
	۰.۷۱۵							
	۰.۷۰۸							
	۰.۶۹۴							
	۰.۶۷۷							
	۰.۶۱۴							
	۰.۵۷۷							
	۰.۵۶۳							
	۰.۵۴۹							
	۰.۵۳۹							
	۰.۴۶۹							
		۰.۷۰۶						
		۰.۶۴۳						
		۰.۶۴۰						
		۰.۶۱۷						
		۰.۶۰۲						
		۰/۵۸۱						
		۰.۵۱۱						
		۰.۴۹۷						
		۰.۴۹۴						
		۰.۴۸۳						
			۰/۸۶۵					
			۰.۸۳۰					
			۰.۷۵۰					
			۰/۵۹۴					
			۰.۵۴۶					
			۰/۵۲۶					
			۰/۳۹۶					
			۰.۷۵۸					
			۰.۷۴۴					
			۰.۶۸۸					
			۰.۵۱۸					
			۰.۴۳۴					
				۰.۷۳۵				
				۰.۷۰۳				
				۰.۶۴۷				
				۰.۵۱۰				
					۰.۸۷۲			
					۰.۸۳۱			
					۰.۶۸۶			
						۰.۷۶۶		
						۰.۶۶۴		
							۰.۷۶۹	
								۰.۴۰۷

منبع: نگارندگان

همان‌طور که در جدول ۲ نیز مشاهده می‌شود، عامل اول: جذابیت و پویایی (با تبیین ۶,۲۶٪ از واریانس کل)، عامل دوم: آرامش و آسایش (با تبیین ۱۰٪ از واریانس)، عامل سوم: صمیمیت و خودمانی بودن (با تبیین ۱,۹٪ از واریانس)، عامل چهارم: حضورپذیری و انعطاف (با تبیین ۳,۵٪ از واریانس)، عامل پنجم: دسترسی (با تبیین ۷۵,۳٪ از واریانس)، عامل ششم: پیاده‌محوری (با تبیین ۴۴,۳٪ از واریانس)، عامل هفتم: امنیت (با تبیین ۱,۳٪ از واریانس) و عامل هشتم: قابلیت بازی و ورزش (با تبیین ۸,۲٪ از واریانس) نام‌گذاری شده‌اند.

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر تلاش شد تا با شناخت گروه سنی نوجوان و نیازهای آنان در فضاهای شهری، به بررسی وضعیت خیابان آزادی کرج، جهت تأمین این نیازها پرداخته شود تا در نهایت بتوان به مهم‌ترین عوامل مؤثر در تبیین کارایی و پاسخگویی این فضای شهری از نظر نوجوانان دست یافت. از وجوه تمایز این پژوهش نسبت به پژوهش‌های پیشین در رابطه با گروه سنی نوجوان، می‌توان به (۱) گردآوری و ارائه دقیق و مفصل چارچوب نظری و شاخص‌های مورد بررسی از طریق مطالعه منابع معتبر و متعدد، (۲) استفاده از مدل آماری در تحلیل داده‌ها و عدم اکتفا به داده‌های توصیفی و رویکرد کیفی در تحلیل داده‌ها و (۳) انتخاب یک محدوده مطالعاتی دقیق و با مقیاس روشن به منظور دستیابی به نتایج موثق و جلوگیری از کلی‌گویی‌های رایج اشاره داشت.

نتایج پژوهش حاکی از پتانسیل بالای خیابان آزادی به لحاظ مجاورت آن با مدرسه و محل سکونت نوجوانان است، به‌گونه‌ای که اکثر آنان می‌توانند به‌صورت پیاده، برای انواع مختلف فعالیت‌ها و در ساعات مختلف شبانه‌روز در آن حضور یابند. طبق نتایج توصیفی، با وجود عملکرد تجاری خیابان، تعداد نوجوانانی که برای فعالیت‌های اختیاری همچون دیدار با دوستان و یا تماشای دیگران به خیابان مراجعه می‌کنند، بیشتر از نوجوانانی است که با هدف خرید کردن حضور می‌یابند. این یافته پژوهش علی‌رغم وجود تفاوت‌های فرهنگی، با یافته‌های برخی از مطالعات خارجی سازگار است (مانند، Al Arasi, 2013, 59; Byrne et al., 2006, 31). علل دستیابی به این نتیجه نیز با توجه به مطالعات نظری و در نظر گرفتن مواردی همچون کمبود استقلال و توانایی مالی نوجوانان برای خرید کردن به‌تنهایی و ترجیح آنها به سپری کردن بخش قابل توجهی از وقت خود با دوستان و همسالان‌شان، به‌خوبی توجیه می‌شود. لازم به ذکر است که این یافته با یافته‌های دوزنلی^{۱۵} و همکارانش (۲۰۱۰) در تناقض است. در پژوهش مذکور، بیشترین استفاده نوجوانان از مراکز محلات به ترتیب برای خرید، استفاده از امکانات تفریحی و در نهایت، دیدار با دوستان به‌دست آمده است.

نتایج تحلیل عاملی نیز نشان داد که براساس دیدگاه نوجوانان محله، مهم‌ترین عوامل و کیفیت‌های محیطی در تبیین کارایی و پاسخدهی خیابان آزادی نسبت به نیازهای این گروه سنی عبارت‌اند از: جذابیت و پویایی، آرامش و آسایش، صمیمیت و خودمانی بودن، حضورپذیری و انعطاف، دسترسی، پیاده‌محوری، امنیت و قابلیت بازی و ورزش؛ که در این میان عامل اول به‌تنهایی در حدود ۲۷٪ و هشت عامل کنار هم در حدود ۶۴٪ از کارایی و پاسخدهی خیابان را تبیین می‌کنند. این مسئله نمایانگر توجه بیشتر نوجوانان به جذابیت‌های عملکردی خیابان (شامل فعالیت‌ها و کاربری‌های مختلف جاذب جمعیت) و سپس آسایش کالبدی فراهم شده در خیابان (همه و ویژگی‌های تشویق‌کننده به حضور و ماندن افراد بیشتر در فضا)، نسبت به سایر مسائل، به‌ویژه دسترسی و یا مسائل اجتماعی همچون امنیت است. ریشه‌های این مسئله را می‌توان در نزدیکی خیابان به محل سکونت یا مدرسه نوجوانان و همین‌طور وضعیت مناسب آن به لحاظ امنیت (به‌ویژه در شب) جستجو نمود.

علی‌رغم اینکه پژوهش‌های پیشین غالباً با رویکرد کیفی به تحلیل اطلاعات پرداخته و تعداد بسیار کمی از آنها تاحدی به اولویت‌بندی و ارزش‌گذاری مؤلفه‌ها و شاخص‌های مطالعاتی خود پرداخته‌اند، این یافته پژوهش با نتایج پروژه انجام شده در استرالیا غربی که «پویایی و سرگم‌کنندگی فضا» را مهم‌ترین عامل در علاقه‌مندی نوجوانان به آن فضا می‌داند (Commissioner for Children and Young People, 2011, 4)، هم‌راستا است و با نتایج برخی از پژوهش‌های نظری مبنی بر اهمیت و اولویت ویژه شاخص‌های جای‌گرفته در عامل اول، همچون امکانات تفریحی (Byrne et al., 2006, 59; Ding et al., 2011, 446; Duzenli et al., 2010, 209; Owens, 2002, 157 Al Arasi, 2013, 45; Ding et al., 2011, 446) و اغذیه‌فروشی‌ها (Al Arasi, 2013, 47) نیز سازگاری دارد. در عین حال، تناقض نتایج برخی از پژوهش‌های پیشین نیز با یافته‌های پژوهش مبنی بر اهمیت کمتر عواملی همچون امنیت (Commissioner for Children and Young People, 2011, 9; Gardsjord et al., 2014, 8) و بازی و ورزش (Gardsjord et al., 2014, 8) مشاهده می‌شود. علاوه بر این، علی‌رغم اینکه یافته‌های تحلیل عاملی براساس دیدگاه‌های گروه سنی ۱۲ تا ۱۹ سال به‌دست آمده است، این موارد با کیفیت‌های محیطی مطرح در مدل‌های اکولوژیکی - که به‌صورت عمومی و برای گروه سنی بزرگسال ارائه شده‌اند - همپوشانی بسیاری دارد و تمامی مؤلفه‌های مذکور را دربرمی‌گیرد. لذا می‌توان مدعی شد که در طراحی فضاهای متناسب با نیازهای نوجوانان، علاوه بر تأمین کیفیت‌های محیطی مطرح برای عموم مردم (امنیت، جذابیت، آسایش، دسترسی و راحتی)، تأمین موارد خاص‌تر همچون صمیمیت و خودمانی‌بودن، حضورپذیری و انعطاف، پیاده‌محوری و قابلیت بازی و ورزش در فضا نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

پی‌نوشت‌ها

1. Adolescence
2. Ecological Models
3. Likert Scale
4. Cochran
5. Cronbach's Alfa
6. Expletory Factor Analysis
7. Lynch
8. Hart
9. Ward
10. Skateboarding
11. Graffiti
12. Humpel
13. Comfort
14. Convenience
15. Duzenli

فهرست منابع

- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۶) *راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران*، انتشارات شهیدی، تهران.
- جی آن، کیم و مولر، چارلز (۱۳۸۱) *مقدمه‌ای بر تحلیل عاملی و شیوه به‌کارگیری آن*، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان.
- حناچی، پیروز و آزادارمکی، مرضیه (۱۳۹۱) «ادراک بصری محل چیدر توسط نوجوانان چیدری»، *نشریه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی*، شماره هفتم، بهار ۱۳۹۱، صص. ۸۷-۹۷.
- خدائی، زهرا و رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۰) «عوامل مرتبط با رضایت نوجوانان از محیط‌های عمومی شهری»، *نشریه رفاه اجتماعی*، سال دوازدهم، شماره ۴۴، صص. ۴۳-۶۸.
- دریکسل، دیوید (۱۳۸۷) *ایجاد شهرهای بهتر با کودکان و نوجوانان*، ترجمه مهرنوش توکلی و نوید سعیدی رضوانی، نشر دیباچه، تهران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰) *گزارش سرشماری سال ۱۳۹۰*.
- Al Arasi, H.A. (2013) "A Study on Children's Perception of Their Local Living Environment", MSc Thesis, Faculty of Geo-Information and Earth Observation, University of Twente, Enschede.
- Appleyard, D. (1981) *Livable Streets*, University of California Press, Berkeley.
- Beunderman, J.; Hannon, C. & Bradwell, P. (2007) *Sean and Heard: Reclaiming the public realm with children and young people*, Play England, London.
- Byrne, T.; Nixon, E.; Mayock, P. & Whyte, J. (2006). "Free-time and Leisure Needs of Young People Living in Disadvantaged Communities", *Combat Poverty Agency Working Paper Series 06/02*.
- Carr, S, Francis, M., Rivlin, L.G., Stone, A.M. (1992) *Public Space*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Chawla, L. (2002) "Toward Better Cities for Children and Youth", In: L. Chawla (Ed.), *Growing up in an Urbanizing World*, Earthscan Publications Ltd, London.
- Chawla, L. & Malone, K. (2003) "Neighbourhood quality in children's eyes", In P. Christensen & M. O'Brien (Eds.), *Children in the City: Home, Neighborhood and Community* (pp.118-141), Routledge/Falmer, London.
- Cohen, D.A.; Ashwood, J.S.; Scott, M.M.; Overton, A.; Evenson, K.R.; Staten, L.K., et al. (2006) "Public Parks and Physical Activity among Adolescent Girls", *Pediatrics*, 118(5): 1381-1389.
- Commissioner for Children and Young People (2011) "Building Spaces and Places For Children and Young People", Subiaco. Available at <http://www.cyp.wa.gov.au/files/> (Accessed 03/10/2014)
- Council of Europe (2010) *Child and youth participation in Finland*. Council of Europe policy, Finland.
- Curtis, A.C. (2015) "Defining Adolescence", *Journal of Adolescent and Family Health*, 7(2): 1-39.
- Ding, D.; Sallis, J.F.; Kerr, J.; Lee, S. & Rosenberg, D.E. (2011) "Neighborhood Environment and Physical Activity among Youth", *American Journal of Preventive Medicine*, 41(4): 442-455.
- Duzenli, T.; Bayramoglu, E. & Ozbilen, A. (2010) "Needs and Preferences of Adolescents in Open Urban Spaces", *Journal of Scientific Research and Essays*, 5(2): 201-216.
- Ellin, N. (1996) *Postmodern Urbanism*, Blackwells, Oxford.
- Francis, M. & Lorenzo, R. (2002) "Seven Realms of Children's Participation", *Journal of Environmental Psychology*, 22, 157-169.
- Friedman, H.L. (1989) "The Health of Adolescents: Beliefs and Behaviour", *Journal of Social Science and Medicine*, 29(3): 309-315.

- Gardsjord, H.S.; Tveit, M.S.; & Nordh, H. (2014) "Promoting Youth's Physical Activity through Park Design: Linking Theory and Practice in a Public Health", *Landscape Research*, 39(1): 70-81.
- Hart, R. (1979) *Children's experience of place*, Irvington, New York.
- Hatzopoulos, P. & Clancey, G. (2007) *Meeting Places, Where People & Places Meet: Approaches to Public Space Management*, Youth Action & Policy Association NSW, Sydney.
- Hume, C.; Timperio, A.; Ball, K.; Salmon, J.; Andrianopoulos, N. & Crawford, D. (2004) *Public open spaces: what features encourage children to be active*, Deakin University, Australia.
- Humpel, N.; Owen, N. & Leslie, E. (2002) "Environmental Factors Associated With Adults' Participation in Physical Activity: A Review", *American Journal of Preventive Medicine*, 22, 188-199.
- Ladd, F.C. (1978) "City Kids in the Absence of Legitimate Adventure", In S. Kaplan & R. Kaplan (Eds.), *Humanscape: Environments for People* (pp.443-447), Duxbury Press, North Scituate.
- Lynch, K. (Ed.) (1977) *Growing up in Cities: Studies of the Spacial Environment of Adolescence in Cracow, Melbourne, Mexioco City, Salta, Toluca and Warszawa*, MIT Press, London.
- Marshall, S. (2005) *Streets and Patterns*, Spon Press, London.
- O'Brien, M.; Jones, D.; Sloan, D. & Rustin, M. (2000) "Children's Independent Spatial Mobility in the Urban Public Realm", *Journal of Childhood*, 7(3): 257-277.
- Owens, P.E. (2002) "No teens allowed: the exclusion of adolescents from public spaces", *Landscape Journal*, 21(1): 156-163.
- Ramasubramanian, L. & Gonzalez, A. (2007) "Placeworx: A Model to Foster Youth Engagement and Empowerment", *Journal of Children, Youth and Environments*, 17(2): 461-471.
- Sallis, J.F.; Owen, N. & Fisher, E.B. (2008) "Ecological Models of Health Behavior". In: K. Glanz, B.K. Rimer, & K. Viswanath (Eds.), *Health Behavior and Health Education: Theory, research, and practice* (4th ed., pp.465-485). Jossey-Bass, San Francisco.
- Shaftoe, H. (2008) *Convivial Urban Spaces: Creating Effective Public Places*, Earthscan, Sterling, VA.
- Travlou, P. (2003) "Teenagers and Public Space; Literature Review", OPENspace: the research centre for inclusive access to outdoor environments, Edinburgh.
- Versteeg, E. (2003) "Planning and Design of Open Space to promote Adolescent Development", MA Thesis, Faculty of Graduate Studies, University of Guelph, Canada.
- Von Bredow, K.W. (2006) "Gathering Spaces: Designing Places for Adolescents", Virginia Polytechnic Institute and State University, Department of Landscape Architecture, Virginia.
- Ward, C. (1977) *The Child in the City*, Architectural Press, London.
- World Health Organization (1975) "Pregnancy and Abortion in Adolescents", Report of a WHO Meeting, *Technical Report Series*, No.583, Geneva.

Received: 29 December, 2015

Accepted: 14 March, 2016

Exploring the Level of Urban Spaces' Responsiveness to Adolescents' Needs Case Study: Azadi Street in Karaj

Mitra Habibi, Assistant Professor, Department of Urban Planning and Design, School of Architecture and Urban Studies, University of Art, Tehran, Iran

Faezeh Behnamifard, MA in Urban Design, Department of Urban Planning and Design, School of Architecture and Urban Studies, the University of Arts, Tehran, Iran

Abstract

Paying attention to adolescents (age 12–19 years old) among other users of urban spaces is very important, because this group compared with other groups, is more sensitive and vulnerable, and threatened by many risks and social injuries. They also have high interest in friendships, so they spend plenty of time at neighborhood spaces. However, unfortunately in recent years, because of technology development and changing adolescents' leisure patterns, the total time of their presence in urban spaces, and their experience of objective spaces and face to face connections has become more limited. On the other hand, nowadays it is believed that dominant approaches and urban regulations have led to various social, economic, age and gender-based discrimination among citizens, and based on such discriminations the major parts of the public and active spaces in the city have been allocated to adults so kids and teenagers have become marginalized. Therefore in this study, by relying on the basic conception of Ecological Models – indicating the significant role of environmental responsiveness and environmental qualities on communication between environment and users – we tend to identify adolescents and their needs in urban spaces, and explore the status of the Azadi street in Karaj city in order to address these needs. In this regard after constructing the theoretical framework (through the point of view of different theorists in this field), in order to assess the status of Azadi street and its efficiency and level of responsiveness to such needs, 250 questionnaires were distributed among adolescents and collected later in the neighborhood, which their total size is 7138 people according to information obtained from Statistical Center of Iran. The reliability of questionnaire was calculated using Cronbach's alpha (0.81), due to its usefulness, there is no need to change or remove any questions. Finally, data has been analyzed through descriptive and analytical statistics (exploratory factor analysis). Factor analysis is known as a model that aims to summarize data by combining environmental characteristics with natural and synthetic data sets. In other words, factor analysis refers to a set of statistical techniques that their common objective is to provide a set of variables in terms of fewer hypothetical variables. Results show that 11% of adolescents visit this street for their unnecessary activities every day, and 73% of them once or several times a week. Most adolescents' highest level of satisfaction with this street is because of its short distance from their schools, shopping centers and retail markets, and appropriate lightening of the street at nights. The lowest level of their satisfaction with the street was because of the lack of sport facilities, water elements, bicycle paths, and possibility of adolescents' participation in activities and maintenance of space. Also the results of factor analysis show that according to adolescents' point of view, "attractiveness and mobility", "convenience and comfort", and "warmth and intimacy" have a greater priority and influence on defining its efficiency and responsiveness.

Keywords: Urban Space, street, adolescents' needs, Azadi Street of Karaj, factor analysis.